

Solymár József

HOGY VOLT, HOGY NEM VOLT

A szobor megmozdult

Mindig kerestem az idősebb emberek társaságát, barátságát úgy gondolván, hogy ha már arasznyi a lét, legalább az ő segedelműkkel visszafele meghosszabbítom az életet. Aztán nem csak az öreg barátaim mentek el szép sorjában, de a kortársaim is magamra hagytak. Pedig mindenkor pazarlóan bánva az örökölt erővel, egészséggel, nem gondoltam volna, hogy én maradok a végén. Azt kaptam, amit megérdemeltem. Ketrebe zárt a vénség. Úgy érzem, olyan kísértet vagyok, akinek a lepedőjét is ellopták. Ha óvatosan osztom be a maradék erőmet, lassan már közelebb leszek a kilencvenhez, mint a nyolcvanhoz, de kár erőltetni a dolgot, mert manapság a hosszú élet már nem érdem, nincsen ára az emlékeknek.

Tulajdonképpen nincs okom panaszra. Friss, habos írásaimat két folyóirat közli rendszeresen. Visszajelzést ugyan soha nem kapok és a nagy süket csend idegesít. A nagy nehezen összekalapált életművem is mintha semmivé foszlott volna. Én, a kamaszként összeszedett és a második világháborús élmények hatására, mint a megcsavart szárú dinnye, ma már megértem. Vidéki gyerekként axiómákat gyakoroltam egy kockás füzetben és beírtam, hogy aki meg akarja írni a hadjárat történetét, az nem eshet el az első csatában. Tudatosan választottam a tanú szerepét és ehhez kinéztem magamnak az író, újságíró kényelmes státuszát.

Első újságcikkeim hatvanöt évvel ezelőtt, 1948-ban jelentek meg, két évvel később, 1950-ben pedig egy országos regénypályázaton díjazottként belépőt kaptam az irodalomba is, amellyel már mamlasz fiatalemberként sem tudtam élni, viszont a Magyar Távirati Iroda munkatársa lehettem. Nagyon megfelelő státusz volt ez, hogy a névtelenség homályából figyeljem az embereket.

Itt megakasztom az emlékezést. Látszólag összefüggéstelenül elmondom, hogy nem régiben egy fiatalember járt nálam, aki vette magának a bátorságot és olvasgatni kezdte régi írásomat. „Lám jó az Isten, jót ad”, ahogy a költő mondja. Vendégemtől tudtam meg, hogy mit írt rólam a „spenót”, az egykori magyar irodalomtörténet, melyre ez a név a borítólap hitványzöld színe miatt ragadt rá. Ezek szerint én afféle népi íróként ígéretesen indultam, de aztán sikerkönyvek írásával próbálkoztam.

Ebből annyi igaz, hogy első könyveim anyagait felnevelő mátravölgyi kis falumban szerzett élményeimből rakosgattam össze. Kevéske és gyenge minőségű volt itt a termőföld. A palócoknak a dunántúli és az alföldi nagybirtokosoknál kellett munkát vállalniuk, ha meg akartak élni, vagy lent a bányákban, ha gyarapodni is szerettek volna. A falu népének nagy része mélyszegénységben élt és a jómódúak sem voltak igazán jómódúak.

Milyen a hatalom, a hatalmasok természete? Szeretik, ha az írók kimondják a kendőzetlen valóságot a rendszer idején tapasztalt állapotokról, de megsértődnek, ha valaki beszélni merészel arról, hogyan is él a nép. Így lehettem becsületes, igazmondó egy hamis, hazug világban. Palócfalunkhoz, palócföldhöz soha nem lettem hűtlen. Amikor húszéves hallgatás után végre újra szóhoz jutottam, inkább három könyvvel és hatórányi dokumentumfilmmel próbáltam pótolni a mulasztottakat. És az emlékeket rendszerezve még mindig sokat járok arrafelé.

Ám az embert, ha kibújik a pólyából, sokféle hatás éri. Tudom, az egész világ nem a mi birtokunk, de a kalandozás sok örömmel kecsegtet.

Így még mindig élvezem, jócskán belegázolva az újabb ezredévbe. Joggal állíthatom, hogy a huszadik század magyar eseményeinek egyik utolsó hitelesnek minősített krónikása vagyok. Igaz, csak 1929-ben születtem, de 92 évet élt nagyapám volt az első nevelőm, aki nagyjából egy időben született Mikszáth Kálmánnal, édesapám legnagyobb élménye pedig az első világháborúban való részvétel volt.

Rossz korszakokat kellett később átvészelnem. Benne lenni és mégsem benne lenni. Nemirásból megélni, amikor kezdettől írnom kellett. Nem voltam besúgó, de még egyszerű mezítlábas párttag sem. Mégis abból éltem, amit csináltam, és néha nem is rosszul. Előbb a véletlen is segített, aztán egyre tudatosabbá vált az osztályozás. A havi fizetésért igyekeztem névtelen fogalmazói feladatokat teljesíteni, ahol méla undorral nagyjából azt írtam, amit megrendeltek. Volt abban az időben az MTI, majd később a Hazafias Népfrentban betöltött fogalmazói munkakör. Aláírt cikkeimben nagyon igyekeztem a jó ügyet szolgálni, és ez úgy vélem, sikerült is. Írói hírnevemre pedig nagy kényesen ügyeltem. Tévednek a spenótosok. Nem a közönségnek, nem is a pénzért, de leginkább a magam szórakoztatására, gyötrelmére írtam. Ez alól egyszer egy haldokló szerelem fenntartása miatt tettem kivételt. Ez pedig borzalmas bűn.

Furcsa, hogy a fiatal íróbarátnőm javaslata, miszerint rögzített beszélgetések során tekintsük át együtt a magam mögött hagyott időt, mennyire megbolygatta agyvelőm emlékeket őrző bugyrait. Először is - természetesen - az országosan ismert jeles vagy nem jeles személyiségek masíroztak elő. Merthogy van belőlük egy regimentre való. Ha egyszerre reáúdítanám őket az olvasóra, alighanem hazudós ember hírébe keverednék. Az általam ismert jeles személyek többsége már itt hagyott bennünket. Utakat, tereket, intézményeket neveztek el róluk, netán emlékművet, szobrot is kaptak. Jó néhánytól már el is vették az efféle megtiszteltetést.

A számadás nehezebb fele akkor következett, amikor azokat próbáltam számba venni, akikről csak én tudok, akik megérdemelnék, hogy nyomuk maradjon, és akik számára én nyújtom az egyetlen esélyt, hogy belekerüljenek az immár nem csak papíron létező emlékezetbe. Nem valószínű, hogy valaki is itt vagy netán odaát számon kéri rajtam, fel sem jelentenek a mulasztásért. Végtére is, még a leggazdagabb életmű is csonka marad.

Ahogy tettem-vettem, rohangáltam, porolgattam a múlt árnyait rendezgetve, egyszer csak váratlanul megmozdult a „szobor”. Váratlanul, mert évtizedek óta nem jutott eszembe. Váratlanul és előre tolakodva a sorban. Pedig éltében szerény és visszahúzó volt.

Ahhoz, hogy bemutathassam őt, 1950 őszéig kell visszamennünk. Ekkor történt a keserves költözködésünk. Korábban István bátyám, aki az immár csatát veszített Kisgazda párt ifjú politikus volt, a végelszámolásnál visszautasíthatatlan ajánlatot kapott. Felajánlották neki, ha gyorsan megnősül, a budapesti kerületi szervezet felszámolásánál kiutalnak neki egy lakást, amelyet olcsón be is rendezhet az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának összegyűjtött értékes bútoraival.

Az akció túl jól sikerült. Három szobát, amely ráadásul egy jókora kertre nézett a XI. kerületben, a Gellért hegy aljában, a Mészáros utcában utaltak ki. A nagyúri villa nagyobbik

felére a Magyar-Szovjet Baráti társaság tette rá a kezét és az elvtársak nyomban nekiláttak, hogy bennünket onnan kiebrudaljanak. Alig néhány hónap után ez sikerült is. Még jó, hogy nem az utcára tettek bennünket. Társbérletbe költözhattünk a Karinthy Frigyes utcába. Anyagilag nem álltunk valami jól. Így bátyám a költözködéshez mindössze egyetlen szállítómunkást bérelt, aki meg is érkezett a nehezebb bútorok mozgatásához szükséges gurtnijával. Így a gurtni másik vége nekem jutott.

Nem ijedtem meg a feladattól, mert a fizikai munkát illetően már voltak tapasztalataim. Korábban egy gyors nyugdíjazás után apámat zsuppolták le a gyerekkori otthonomat jelentő állomásfőnöki lakásból. Ekkor az árván maradt zsidó házban leltünk menedékre. A hátsó traktusban kaptunk két szobát meg egy különálló nyári konyhát, amelyben a korábbi jólét szimbólumaként egy óriási kemence uralta a teret. Oly erősnek és bölcsnek mutatta magát, szégyelltem, hogy el fogjuk bontani.

Szüleim a munkákhoz a falu sánta és púpos kőművesét fogadták fel és a munka neheze itt is nekem jutott. Jól dolgoztunk együtt, csupán a mester uram nem tudta eldönteni, hogy a már érettségi előtt álló fiatalembert, aki akkor voltam, tegezze vagy magázza-e. Így fondorlatosan a műveltető igék alkalmazásához folyamodott.

Komolyabb próbatételt jelentett, amikor a bátyám az ország végleges elhagyását latolgatta. Nagy nehezen beprotezsált egy svájci szervezet szállítmányába. Igazából kétezzer magyar parasztfiatalt kívántak kivinni egyéves cselédmunkára. Százhatvanan kimentek, aztán, úgy vélem, joggal, leállították az újabb csoportok kiengedését. Fél év után hazatérve én is megírtam keserű tapasztalataimat, de úgy tűnik, nem voltak eléggé keserűek.

A gurtnizás egyébként jól sikerülhetett, mert munka után meghívást kaptam egy korsó sörre. Udvari szállítóm kikérdezett, hol dolgozom, mennyit keresek és felajánlotta, hogy szegődjek

hozzá, mert legalább háromszorosára nő a jövedelmem. Akkoriban Gellért Andor Endre volt a mi írónk, így joggal gondolhattam, hogy ez a téma ki van merítve.

Azt viszont érdemes hitelesen elmondani, milyen is volt a mi hármás albérletünk. Heten egy háromszoba-hallos lakásban talán még nem is lenne túlságosan sok, de idegenül háromfelé osztódva már nehezen viselhető.

Kezdjük a cselédszobával, mert ilyen is volt. Egy alkalmas pillanatban a volt háztartási alkalmazott kiigényelte és meg is kapta a lakhelyet. De csak ennyit, semmi többet. Utána szült egy fiúcskát. Úgy vélem, én nem csak szeretem a gyerekeket, de kerestem a velük való együttlétet, kerestem a társaságukat. Ez a kislány, aki azóta jól megérdemelt nyugdíját élvezheti, megvallom, idegesített. A közös konyhába kiszabadulván egyik lábával a földet rugdosva folyamatosan ezt üvöltötte: Petőfi Sándor, gatyában táncol. Megvallom ez a népi rigmus nem nyerte el a tetszésem. Két utcai szobát kaptunk, a harmadikban, amelyben a „szobor” lakott, a hallból csak a fürdőszobán át lehetett megközelíteni. Még szerencse, hogy a WC külön fülkét kapott.

De miért is lett „szobor” a „szobor”, ez az eleven ember? Ő emlegette így magát. Tulajdonképpen gúnyosan azt szerette volna mondani, hogy szobaúr, de persze fejlett agytumora miatt összetorlódtak a hangok, így a szobaúrból szobor lett.

Társbérelőnknek egyébként minden oka megvolt arra, hogy az elbánást, amelyben részesült, nehezményezze. Korábban ugyanis nem szobaúr volt, hanem háziúr. Nemcsak ez a jókora bérház volt az az övé, hanem az utca túl oldalán levő két hasonló méretű építmény is. A „szobor” egyébként elég szimpatikus volt, de gesztusait betegsége miatt nem gyakorolhatta. Csöndes volt, béketűrő, meghúzódott barlangjában. Elvált felesége, aki kislányukkal és új élettársával a szemben lévő házban lakott, úgy két-háromhetente átjött, ágyat húzott és kitakarított. A „szobor” felöltözött, lement az utcára. Napjai nagy részét egy kifakult fürdőköpenyben töltötte. A konyhába csak teát főzni ment ki.

Sógornőm olykor megkínálta egy tányér meleg étellel. Nem csak levessel, de néha hússal is. Pedig a húst nagyon szűkösen, jegyre adták. Igaz, a sógornőm törzsvevő volt a lómészárszékben, s nemcsak jól fűszerezett lóhúst hozott, de az általa készített borsos tokányok is ízletesek voltak. A „szobor” egyetlen igaz barátja – nem lévén akkor még televízió – egy világvevő rádió volt. Nem tudhatom, miket hallgatott, mert a szobájához vezető ajtót az esetleges poloskaveszély miatt gondosan elszigeteltük, elé a máig meglévő nagy könyvszekrény került. Így a hangszigetelés tökéletesre sikeredett. Valószínű, hogy a „szobor” inkább külföldi adókkal próbálkozhatott, mert a hazai műsorokban nem sok örömeünk tellett.

Az itthoni adásokban – mint az egész közéletben - a csúcspontot a Rákosi-beszédek jelentették. Elvárták, hogy ilyenkor pissenés nélkül figyeljen az ország népe és lehetőleg minél több helyen szervezzenek közös hallgatást. Jussanak el minden konyhába a párt szavai. Hogyan kellett volna fogadnunk a Rákosi-beszédeket? Erre példát a korábbi egyetemi éveimből mondhatok. Irodalmi tanuló körünket, melynek tagja volt Czine Miska, Földes Anna, ifjú adjunktusként Pándy Pál vezette. Bejövén az egyik foglalkozásra oktatónk azzal kezdte, hogy most eltérünk a kijelölt programtól és Rákosi elvtárs bányásznap beszédét fogjuk értékelni. Megkérdezte, olvasták-e az elvtársak a beszédet? Természetesen valamennyien olvastuk. Pándy kérte a véleményeket. Az egyik elmondta, hogy a bányászok megkapták a kellő megbecsülést, a másik, hogy Rákosi elvtárs még nem ismeri a bányászat minden problémáját, a bányászok minden gondját, baját.

És így követte az egyik felszólaló a másikat. Mindegyikben kellően kihangsúlyozódott a bölcs vezető bölcsessége, apai gondoskodása. Az értékeléseket hallgatva Pándy egyre ingerültebb lett, végül kifakadt: Az elvtársak nem veszik észre, hogy a bányásznapon a hazánkban elmondott

politikai beszédek közül a legigényesebb, legmagasabb színvonalú, a legveretesebb hangzott el. Letisztult, nemes, sallangmentes. Igen, elhangzottak korunkban is történelmi jelentőségű beszédek, de azok magukon viselték a kor izlését, melyben keletkeztek. Isten kezembe adta a tárogatót meg más efféle megnyilatkozásokat. Most ez a bányásznap beszéd feljutott a csúcsra és jött az egyik dicsőítő mondat a másík után. Mi pedig csak ültünk és hallgattunk.

Egyébként a Magyar Távirati Irodában a Rákosi-beszéd csak másnap volt ünnep, amikor kiderült, hogy megúsztuk a közléssel járó veszedelmeket, mert az MTI-re hárult a feladat, hogy a beszédek elhangzása után azokat a maga módján rögzítse. A beszédeket jó előre leírták és kollektív bölcsességekkel átírták. A Pártközpont korábban is átküldhette volna. De nem. Hátha változik a helyzet és Rákosi elvtárs mást mond.

A beszédet tehát csak az elhangzás jóváhagyása után kapja meg az MTI. Ekkor részekre bontták és a legjobb gépirónók papírra rögzítették. Az újságírók pedig párokra osztva nekiláttak az összeolvasásnak. Volt kontroll és csúcskontroll is. És mindenki az állásával, netán a szabadságával játszott, ha hibázott. Mert alattomosak a betűk. Egy ékezet elég, ha lemarad és a magas szárnyalású máris magas szárnyalásúvá változik. A nyomda ördöge kaján és gonosz. Abban az ellenségkereső világban, amelyben akkor éltünk, jól érezte magát.

De vajon hogyan élte meg a Rákosi-beszédek izgalmas óráit a mi szobaurunk, a „szobor”? Egy mondása megőrződött, amikor szobájából teát főzni bújt elő. Csak úgy lazán, könnyedén vetette oda a hölgyeknek: „Rákosi három órát pofozott, én meg közben fogtam egy kis jó tánczenét”. A hölgyek úgy tettek, mintha meg sem hallották volna. A „szobor” nem sejtette, hogy ezzel a mondásával bevonul családi legendáinkba mint a legutolsó humor példázata. És bizonyoság arra, hogy a legteljesebb diktatúra sem tökéletes.

